

ВЛИЯНИЕ НА БИОРАЗНООБРАЗИЕТО ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА ТУРИЗМА

Тодорка Тончева

THE IMPACT OF BIODIVERSITY ON THE TOURISM DEVELOPMENT

Todorka Toncheva

Abstract: *Biodiversity is an extraordinary wealth of ecosystems, species and genes. It is the foundation of life on the planet. Biodiversity is also our natural capital that offers us ecosystem services that support our economy. Worsening or losing it threatens the implementation of these services: losing species and habitats, as well as the welfare and employment that we make out of nature and thus threaten our own prosperity. This makes the loss of biodiversity the most serious global threat to the environment.*

The impact of tourism on nature is one of the major and current problems of modern development, the solution of which is reflected in a number of international documents as well as in specific policies and actions of national governments.

Key words: biorodovibration; sustainable tourism; the legitimacy of interventions; economic benefits; social tools; voluntary regulations.

Увод

В последно време все повече нараства ролята на устойчивия туризъм, развиващ се на основата на биоразнообразието и същевременно допринасящ за неговото запазване. Важна инициатива в това отношение е Берлинската декларация „Биоразнообразие и устойчив туризъм“. Тя е изготвена по инициатива на Федералното министерство на околната среда, опазването на природата, строителството и ядрената безопасност на Федерална Република Германия (BMUB, 1197) по време на Международната конференция по биоразнообразие, състояла се още на 6 – 8 март 1997 г., проведена в рамките на Международната туристическа борса в Берлин същата година (Авторски колектив, 1997). Тя е подписана от министрите на 18 държави, сред които и България.

Страните, подписали този документ се обединяват около виждането, че „основните цели на глобалната политика за опазване на околната среда, запазване на биологичното разнообразие, борбата с климатичните промени и намаляване на потреблението на природните ресурси, не могат да бъдат достигнати без устойчиво развитие на туризма“. (Тончева, 2014, стр. 11)

Практиката показва, че обикновено най-голяма загриженост за опазване на биоразнообразието проявяват силно развитите страни, докато най-големите проблеми, свързани с биоразнообразието имат държавите от т.нар. Трети свят. Те обикновено са изправени пред много по-сериозни икономически и социални проблеми, които смятат за по-спешни от екологичните. Това обяснява и съсредоточаването на станалия ве-

че популярен термин „горещи точки на биоразнообразието“ предимно в държави от този свят. „Биоразнообразието е съществено за развитие на туристическата индустрия, но за съжаление науката все още няма ясни индикации за несъмнената липса на предупреждение за негативите и позитивите между туристическото развитие и съхранението на биоразнообразието.“ (Van der Duim and Caalders, 2002, pp. 747-748)

Безспорно връзка между туризма и биологичното разнообразие съществува. „Въпросът е колко точно тази връзка може да бъде обхваната и оценена чрез различни икономически модели. Обикновено решенията, които касаят биоразнообразието са политически и законови и след това икономически.“ (Van der Duim and Caalders, 2002, pp. 749) Според същите автори подобни виждания могат да бъдат характеризирани като спорни. Те се спират на твърдението, че коренът на конфликта на интереси между природозащитниците, местните групи по интереси, туристически организации и туристи, идва от борбата за поддържане на собствената представа за реалността, по отношение на природата. Ето защо определянето на приоритети за намеса е не само въпрос на научно познаване на значението на въздействието на туризма върху биологичното разнообразие и неотложността на смекчаването му. Трябва да се вземат предвид поне три аспекта: легитимност, приложимост и ефективност. (Van der Duim and Caalders, 2002, pp. 749)

Цитираните автори (Rene van der Duim & Janine Caalders) изразяват по този въпрос следната позиция: „Легитимността на интервенциите се занимава с въпроса „кой има полза от тези интервенции“. С други думи, в чий интерес е интервенцията и какви са последиците за заинтересованите страни, независимо дали са природозащитници, туристически предприемачи, туристи или местно население. (Van der Duim and Caalders 2002, pp. 749 -751)

Легитимността на интервенцията (намесата) е силно свързана с нейния ефект върху разпределението на икономическите ползи. Такъв е случаят, например по отношение на екотуризма в развиващите се страни и позицията на международната туристическа индустрия в сравнение с позицията на малките туристически предприятия и на местното население. Например, трябва ли само на местните жители да им се позволи да се възползват от своето „собствено“ биоразнообразие? Как трябва да се разпределят компенсациите за населението за ползване на местното разнообразие? Подобни въпроси, и по-точно отговорите на тези въпроси остават по-скоро теоретични. По-подходящо е да се обедини споделянето на настоящите практики с нуждите, защото сегашното разпределение е силно неравностойно. Макар и много оскъдни, все пак налице са данни, които илюстрират този факт.

Например, 56% от разходите на еко туристи, които пътуват до Коста Рика, се изразходват извън страната. Според изчисленията, в крайна сметка само 37% от разходите им остават в самата Коста Рика. Колко от тези пари остават в малките туристически, търговски и други компании, не е известно, но може да се приеме, че делът е твърде малък. Изследванията в различни периферни региони показват, че голяма част от доходите от туризма се усвояват извън региона, тъй като индустрията генерира само ограничен регионален мултиплициращ ефект. За да се подчертае значението на по-равномерното разпределение на икономическите ползи, често се използват аргументи за ефективност. Успешното развитие на екотуризма зависи до голяма степен от това, дали местното население печели или не ползи от опазването на природата и свързаното с това развитие на туризма. Това е важно, защото може да генерира местна подкрепа за опазването на природата, а доходите от туризма могат да предоставят алтернативи за икономически практики като селското стопанство, животновъдството, дърводобивната промишленост и ловът – много зави-

сими също от природните ресурси. Туризмът има потенциала да допринесе за опазването и развитието и включва създаването на положителни синергични връзки между туризма, биоразнообразието и местните хора чрез прилагането на подходящи стратегии за управление.

Легитимността на интервенцията може да бъде свързана и с туристическия опит, тъй като намесата може да доведе до ограничаване на някои видове туризъм. До известна степен, когато въздействията върху биоразнообразието са твърде тежки, такива интервенции може да са неизбежни. При предприемането на ограничителни мерки обаче трябва да се обмисли разнообразието на туристическия опит. Възможностите за отдих предлагат концептуална рамка за създаване на връзка с управлението на природните зони. Тя се отнася до връзката между преживяванията, получени от отдиха, и обстановката, в която те се осъществяват и подчертава необходимостта от отчитане на екологичните, социалните и управленските аспекти. Съответствието на дейностите по отношение на туристическия опит трябва да бъде оценено спрямо наличието на алтернативи.

Какъв е рискът тези алтернативи да бъдат загубени от тази намеса? Посещението в природните паркове, например, е решаващ аспект от пътуването до много страни. Но при тези посещения туристите генерират отпадъци. Интервенциите, насочени към превенция на отпадъците, ще бъдат по-лесни за легитимиране в сравнение с действия, насочени към затваряне на парковете за посетители въобще. От друга страна, не е задължително туристите непременно да посещават най-екологично чувствителните зони на даден природен парк. При това такова решение не е в ущърб на бизнеса. От тази гледна точка действия като зонироване или квоти за посещение в най-чувствителните райони на природния парк са легитимни. (Van der Duim and Caalders, 2002, pp. 752)

Цитираните автори посочват, че интервенциите са по-осъществими, ако заинтересованите страни желаят да си сътрудничат. Това обикновено се случва, когато намесата се разглежда като благоприятна от лична гледна точка на всяка една от страните, или когато се постигат безспорни положителни въздействия, компенсиращи безспорни отрицателни въздействия. Ако заинтересованите страни не желаят да си сътрудничат, те могат да бъдат принудени да го направят. Много заинтересовани страни, обаче, притежават инструменти, с които могат да забавят или блокират действията, които считат за нежелани. Само една страна не може да изпълни всички жела-

ни интервенции. Това изисква сътрудничеството на няколко други, за да бъдат те ефективно приложени. Това важи особено в сферата на международния туризъм, където конвенциите и споразуменията се осъществяват само ако правителствата са готови да преговарят и да изпълнят обещанията си. Националните правителства са повлияни от международни организации като Световната организация по туризъм, или Организацията на обединените нации, като междуременно пък, те могат да влияят върху политиките на регионалните и местните власти в своята страна. (Van der Duim and Caalders, 2002, pp. 751)

Интервенциите, насочени към управлението на връзката „туризъм – биоразнообразие“ са разнообразни и варират в тяхната ефективност и приемливост за всички заинтересовани от тяхното прилагане страни. В подкрепа на това може да бъде приведен пример с отношението на холандските туристи, описан от споменатите автори.

Според Холандския научен съвет за правителствена политика (WRR) основните проблеми, пред които са изправени холандците, са подчинената роля на проблемите на околната среда като цяло, и проблемите, свързани с биологичното разнообразие, по-конкретно в процесите на вземане на решения на предлагашите и потребителите на туристически услуги. Холандското проучване посочва, че 47% от респондентите уверяват, че са готови да пътуват до дестинации, които са в или по-близо до Холандия, ако това би послужило за екологични цели. Обаче на практика най-предпочитаните от тях решения са САЩ, Канада, Австралия, Нова Зеландия, Индонезия и Карибите. Т.е. има огромна разлика между изразени намерения и реални действия. Независимо от високата екологична съпричастност на холандците, не винаги се стига до екологосъобразно поведение. Само когато са налице ниски разходи (по отношение на пари, време и усилия), или когато поведението им има висока, лично осъзната морална стойност, хората желаят да променят поведението си.

За съжаление, разработените досега стратегии не са много точни и имат малка задължителна сила, което се илюстрира от факта, че има много препоръки, но няма правно обвързващи споразумения, които да се отнасят изрично към връзката между биологичното разнообразие и туризъм. Малко са страните, които могат да бъдат определени на база на конкретните национални закони, напреднали в това отношение. Често липсват мерки за прилагане и ефективни мерки за контрол, особено в развиващите се страни. (Van der Duim and Caalders, 2002, pp. 754 – 755)

Оценката на интервенциите показва, че отношенията между туризъм и биологичното разнообразие се разглеждат от правителствата, неправителствените организации и частния сектор на международно, национално и регионално (местно) равнище. Въпреки че общият преглед създава впечатлението за широко разнообразие от предприети мерки, по-критичният анализ показва, че практиката на прилагането на социални инструменти и доброволни действия не е достатъчно ефективна. В случаите, когато туризмът оказва по-сериозно въздействие върху биологичното разнообразие, следва да се обърне повече внимание на правнообвързващите задължителни инструменти.

Акцентът върху социалните инструменти и доброволните регулации е разбираем, тъй като туризмът и биоразнообразието са нова област на политиката, за която първо трябва да се създаде подкрепа сред ключовите заинтересовани страни, да се генерират знания, за да може да се определят приоритети и да се разпространява информация сред широката общественост, за да се повиши осведомеността. Тази стратегия успя да постигне много при разясняването на връзката между туризъм и биоразнообразието в политиките на международно и национално равнище. Например, индустрията се превърна в неразделна част от разработването на подходи и практики за устойчиво използване на биологичните ресурси в рамките на Конвенцията за биологичното разнообразие, но позицията на помалките предприятия не получава много внимание в дискусиите за туризъм и биоразнообразието. Специално внимание трябва да се обърне на това, как да се улеснят малките предприятия, за да получат достъп до ресурси, които да вложат в опазване на биоразнообразието. По този начин те ще допринесат, както за ефективността, така и за легитимността на интервенциите.

В случаите, когато въздействието на туризъм се счита за тежко, или се оценява като силно нежелателно, следва да се обмислят възможностите за въвеждане на по-обвързващи инструменти (като данъци, закони и задължителни форми на зонироване). По различни причини обаче те не функционират оптимално на практика. Това е свързано с факта, че прилагането на повечето от споменатите инструменти е трудно. Например, въвеждането на екотакси при самолетните полети е оправдано от екологична гледна точка, тъй като е свързано с проблема за глобалното затопляне. Но това трябва да стане в международен мащаб. Въвеждането на тези екотакси от отделни страни просто би довело до преместване на полети до географски най-близки страни. От друга страна, най-вероятно това ще во-

ди и до намаляване на броя на туристическите посещения. От гледна точка на еднаквото споделяне на ползите, практичността на този инструмент изисква внимателно разглеждане. (Световна туристическа организация, 2001)

Заклучение

И накрая да отговорим на логичния въпрос след всичко казано дотук. Защо устойчивият туризъм може да бъде един от най-ефективните начини за използване на биологичното разнообразие?

Първо, добрата социална и природна среда имат важно отношение за развитието на туристическата индустрия. Не можем да си представим туризъм без плажове и коралови рифове, планини и долини, реки, влажни зони, савани, гори и острови. Туризмът не се развива в природно деградирани райони, неразвити икономически региони, или места с усложнена политическа обстановка и граждански вълнения. В този контекст заинтересованите страни в туризма са естествени поддръжници на устойчивостта.

Второ, може да се постигне успешно взаимодействие между опазването на биоразнообразието и развитието на туризма, и то на пазарна основа. Например, частни резервати, прилагащи устойчиви модели на туризъм. Това осигурява на туроператорите финансови ресурси, както и социална и политическа подкрепа от местното население, правителствата и международните организации.

Трето, устойчивият туризъм трябва да бъде признат за важен инструмент за облекчаване на бедността, най-лошото явление на света. Много богати на биоразнообразие страни са изправени пред предизвикателствата на бедността. И за тях устойчивият туризъм и развитието на екотуризма са възможност, която просто не могат да си позволят да загубят. Примери в това отношение са о-в Мавриций, Кения, Сейшелските острови и много други страни. Дори в развита Европа туризмът може да помогне за просперитане на изостаналите селски райони в някои страни, притежаващи значително биоразнообразие чрез мрежи от малки и средни предприятия, работещи в сферата на туризма и съпътстващите го дейности. Пример за това е България и нейните изостанали селски райони. И накрая, пътуването все още е един от най-ефективните начини за образование и информиране. То може да повиши знанията и осведомеността на туристите и техните домакини по много екологични и социални въпроси.

Туризмът със сигурност няма да постигне устойчивост сам по себе си. Необходимо е комби-

ниране от доброволни инициативи и инструменти и нормативна регулаторна политика, подкрепени от ефективни публично-частни партньорства. Трябва да бъдат продължени действията по отношение на устойчивото развитие на туризма на основата на принципите на Глобалния етичен кодекс за туризма на Световната туристическа организация, насоките на Конвенцията за биологичното разнообразие за устойчив туризъм в уязвими екосистеми (Secretariat of the Convention on Biological Diversity, 2004) и Декларацията от Квебек за екотуризма от 2002 г., обявена от ООН за Международна година на екотуризма. Те са нова основа за развитието на туризма, включваща участие на заинтересованите страни, максимизиране на местните ползи, принос за устойчивото управление на околната среда и развитието на културен обмен и диалог.

Туризмът е една от най-големите индустрии в света с приходи от почти 500 млрд. долара годишно. Той трябва да се превърне в основен инструмент за устойчиво развитие, чрез преодоляване на загубите на биологично разнообразие и изкореняване на бедността.

Литература

- Тончева, Т. (2014) *Влияние на биоразнообразието върху развитието на туризма*. София (Toncheva, T. (2014) *Vliyanie na bioraznoobrazieto varhu razvitiето na turizma*. Sofiya)
- Van der Duim, R. and Caalders J. (2002) "Biodiversity and tourism", *Annals of Tourism Research*, vol. 29 (3)
<http://www.bmub.bund.de/en/>
<http://www.itb-berlin.de/>
Berlin Declaration (1997) [Online] Available at: http://www.bfn.de/fileadmin/MDB/documents/0314_02_berlinen.pdf (Accessed: 25 September 2017)
- Global code of ethics for tourism* (2001) [Online] Available at: <http://ethics.unwto.org/content/global-code-ethics-tourism> (Accessed: 25 September 2017)
- Guidelines on Biodiversity and Tourism Development* (2004) [Online] Available at: <http://www.cbd.int/doc/publications/tou-gdl-en.pdf> (Accessed: 25 September 2017)

Todorka Toncheva, Assoc Prof. Dr.
 University of National and World Economy, Department Economics of tourism
 1700 Sofia, Student Town, UNWE
 E-mail: dora_toncheva@abv.bg